

רבי חיים אֶבְן עֵטָר

נולד בשנת תנ"ו – נלב"ע בי"ד/ט"ו בתמוז תק"ג

חייו ופטירתו של 'אור החיים' הקדוש בהקשר לכותל המערבי || מקור ל'מנהג' הטמנת פתק בכותל || הילולת ה'אור החיים' || לקט מדבריו על שריד מקדשנו הכותל המערבי

בעל 'אור החיים' והכותל המערבי שריד מקדשנו

רבי חיים בן רבי משה אֶבְן עֵטָר עלה לארץ-ישראל ממרוקו בגיל ארבעים ושלש, ולאחר נדודים השתקע בירושלים והקים בה את בית המדרש 'כנסת ישראל' מול מקום המקדש "מקום שְׁכֵנָה שכינה". לומדי בית המדרש הרבו לבקש מהקב"ה לקבץ נדחי ישראל "לשיב בנים על שולחן אביהם ברינה".

ב'קול קורא' שכתב כדי לתמוך בבית המדרש ולעודד תלמידי חכמים מהגולה לעלות ארצה ולקבוע מושבם בירושלים, תאר כי הלומדים בבית מדרשו מתפללים על כלל ישראל ל"מול כותל מערבי אשר שם שכינה שוֹרְהָ" (קול קורא, מגניז ירושלים כה).

בט"ו בתמוז תק"ג, כשנה לאחר בואו לירושלים, "נתבקש בישיבה של מעלה - ליהנות מזיו השכינה", ונטמן בהר הזיתים.

מסופר כי "בהיות רבנו בכותל המערבי משתטח ומפיל תחינה, ראה דמות אשה שחורה עומדת נגדו, והיא היתה קליפה ואמרה לו שהיא רודפת אחריו בזאת השנה, ובעוונותינו הרבים נפטר 'אור החיים' בשנה ההיא" (מלכי רבנן אות ח, דף לה).

רבי חיים בן-עטר חידש בספרו ההלכתי 'אור לציון' (יו"ד רמ), שאף על פי שגלתה שכינה ממקום המקדש, עדיין מחויבים אנו ביחס של 'כבוד' ו'מורא' כלפי קדושת המקום, שהרי נשאה השראת שכינה בכותל המערבי, ולולא הישארות הכותל לא היה שום דין קדושה בהר הבית.

הילולת ה'אור החיים'

"אור ליום חמישי, הילולא של 'האור החיים הקדוש', באו רבים לכותל - וכן ביום חמישי - להשתטחות על ציון הצדיק, ומהכא להתם ומהתם להכא באו לערוך תפילה גם בכותל" (יומן הכותל של הרב גץ, ט"ו בתמוז תשמ"ה).

מידי שנה ביום ההילולא, ט"ו בתמוז, מגיעים להר הזיתים כלילה וביום רכבות יהודים כדי להתפלל וללמוד על קברו של רבי חיים בן עטר זצוק"ל, ולא שוכחים לפקוד גם את מקום השכינה הקדושה שלא זזה מכותל המערבי, אליה רבי חיים כל כך התאוה והתשווק.

כרטיס הקבר ונוסח המצבה של [ציון ה'אור החיים הקדוש'](#) באתר 'בית החיים' הר הזיתים.

מקור ל'מנהג' להטמין פתק בכותל

מצאנו מספר עדויות או גרסאות לכך שרבנו בעל 'אורה חיים' הקדוש הורה לשים 'פתקא' בכותל המערבי, כדרך להביע תפילה בפני השכינה השורה בכותל:

(1) הרב יוסף בן אברהם שאלתיאל, מחכמי סאלוניקי, כתב בספרו 'יוסף אברהם' (נדפס בשנת הברי"ת, שמות, דף ג): "שמעתי מרב וגדול ז"ל, שאחד מתלמידי הרב מורנו הרב חיים בן עטר ז"ל הלך לירושלים תבנה ותכונן בב"א, ובנסוע הארון לארץ ישראל חילה פני רבו שיתן לו כתב [=מכתב המלצה] לבני ירושלים, ואמר לו: 'אין לי אוהבים ומכירים שם אלא אתן לך כתב לשכינת עוזינו ובלכתך שם תשים כתב זה בחור אחד של כותל המערבי דבית המקדש', וכן עשה ונודמנו לו מזונותיו". המעשה נזכר שוב בשם ה'יוסף אברהם' על ידי הרב אברהם בן הרב חיים פלאגיי (פדה את אברהם, אומיר תרנ"ט, מערכת הבית, אות טו, דף סו ע"ב): "המעשה רב של הרב מהר"ח ן' עטר שנתן לתלמידו כתב [צו] ותא [אצ"ל: וצוה] שיניחנה בכותל מערבי ונודמנו לו מזונותיו".

(2) הרב יעקב סופר מדאבראמיל סיפר על רבנו החיד"א (ספורי יעקב, הוסיאטין תרס"ד, עמ' 9-10): "כאשר אזולאי הקדוש נסע לירושלים, נתן לו אורה חיים הקדוש מכתב להניחו על כותל מערבי. והנה, האזולאי הקדוש נטל המכתב וקשרו בבגדו ושכח ממנו, ובבואו לארץ הקודש קיבל עליו שיהנה רק מיגיע כפו, וקנה לו חמור ועגלה, והוביל טיט עליו ערך שנתיים, והנה פתאום מת החמור שלו ונשאר מחוסר פרנסה, ונזכר כי אולי נענש על אשר לא מסר מכתבו של רבו על כותל מערבי, והלך תיכף וקידש וטיהר את עצמו והלך לפני כותל מערבי והניח שם את המכתב והתפלל למענו [של רבו אור החיים הקדוש?], וכאשר חזר לבית המדרש נפל פחד גדול על האנשים אשר ראו אותו, וגם על החכם [=ראש הישיבה?], ונתנו לו שלום באימה ויראה, ושאל אותם [החיד"א] מה היום מיומיים? מדוע לא נתנו לו עד היום שלום? ויאמרו כי אנחנו גם כן לא נדע מה היום מיומיים, ספר נא לנו! ויספר להם מהמכתב שנתן לו רבו להניחו על כותל מערבי ולא הניחו עד עתה, ומפני זה נענש. אמר לו החכם, שחשקה נפשו לראות את המכתב, וגזר עליו להראות לו את מקום המכתב, והלכו יחד וקראו את המכתב, וזה היה לשון המכתב: 'אחותי כלה אבקש ממך שתהא לעזרה בצרה לתלמידי יקירי'. כאשר ראו את המכתב, ידעו שאדם גדול הוא [החיד"א] ומינו אותו למורה צדק בעיר הקודש".

(3) האדמו"ר בעל ה'מנחת אלעזר' הרב חיים אלעזר שפירא ממונקאטש סיפר 'מעשה רב' שמקובל בידו מאבותיו הקדושים ('מסעות ירושלים' מונקאטש תרצ"א, הוצאת אמ"ת, ירושלים תשס"ד, עמ' עז): "פעם אחד היה איש אחד מאנשי שלומו [של אורה חיים הקדוש] והקרוב אל ביתו, אשר נתפרנס מיגיע כפו, ופתאום נהפך עליו הגלגל ל"ע, ובא בקובלנא לפני מרן 'האור החיים הקדוש' זי"ע ושפך לפניו מר לבבו, שבביתו עניות יהלכון, וממש מחוסר לחם ר"ל, ובתחנונים ידבר רש לעשות לו טובה להעתיר בעדו ולהבטיח לו בברכה מרובה להטיב מצבו. ונכמרו רחמיו של 'האור החיים הקדוש' עליו מאוד, וצעקת הדל הקשיב להושיע, וכתב פיתקא בקלף בכתב אשורית וכרכו היטב, ונתן בידו של העני ואמר לו: 'תחזיק היטב בידך הפיתקא הזאת ותלך ישר אצל הכותל המערבי, ובין האבני קודש תחפש מקום חלל מעט ושם תשים ותניח את הפיתקא, ותלך לביתך ותהי לך לישועה'. והאיש עשה כן, וחלף והלך לו, והפיתקא בידו החזיק. ובדרך הליכתו, נעשה בחוץ רוח סערה עד שהשליך מעל ראשו כובע העליון, והוא לא חש לכל זה ונשאר בכובע התחתון שבראשו שהחזיק בידו השמאלית, ואת הפיתקא בידו הימנית, והרוח

הקן למורשת הכותל המערבי

סער וישא מעל ראשו גם כובע הזה ונשאר בחפוי ראש ובהתאמצו להגביה הכובע בתוך הרוח החזק, והנה נפל הפיתקא מידו וישב הרוח ואיננו. ובמר לבב חזר לבית ה'אור החיים' וסיפר לו המאורע, והשיב לו: 'מה אעשה לך איפוא שלא איסתייע מילתא'. ואחר כך מצאו ברחובות ירושלים פיתקא הנזכר לעיל, שחתום עליה 'חיים בן עטר', והביאו לפני 'האור החיים הקדוש', ואז ראו שהיה כתוב בו להשכינה הקדושה, כביכול, בזו הלשון: 'אחותי רעייתי, יונתי תמתי, אבקשך ברחמים להשפיע פרנסה טובה לפלוני בן פלונית', וכתב וחתם עליו שמו הקדוש הנ"ל. נוסח דומה מופיע ב'פדה את אברהם' לר' אברהם יוסף מונסה, ירושלים תשנ"ו, עמ' שלו.

(4) בפיוט 'לכבוד הרב חיים אבן עטאר' מהמקובל רבי יעיש קריספין מגדולי מרוקו (גלב"ע ט"ז בטבת תרצ"ט): "שלח תלמידו הת"ם לירושלים, לקח מכתב בידו אל דר שמים, ביום שנכנס הת"ם אל קריתיים, הלך אל רב הגדול הרמתי"ם, פתח מכתב וקר"א, לא פנה אל התלמי"ד, אזי רוחו נשבר"ה, בוכה יום וליל תמי"ד, ברוך אשר רגלי חסידיו מעמי"ד... מהרה שם בלב"ו כותל מערב"י, שמה יליך ויפתח טוהר מכתבו, במהרה נגלה אליו איש כמו ערב"י, לקח מכתב מידו תכפ[?] חביבו, נתן לו מתן דמי"ם חריפים גם שלימי"ם, אכול ושמח בן תמי"ם, ציר מפרש נעלמים, עד אשר יבוא רב"ך בקרב ימי"ם, אז אני משירות זה פטור ונעטר" (ע"פ תצלום כתי"י פריז).

בית מדרש "כנסת ישראל" (כיום "מוזיאון חצר הישוב הישן")

לקט מדברי בעל 'אור החיים' הקדוש על שריד מקדשנו הכותל המערבי

מקום המקדש לא היה נשאר אחר החורבן בקדושתו מצד עצמו, אך אודות לשכינה שלא זזה מכותל מערבי נוהג במקום דין קדושה, והנכנס שם בטומאה מזולזל בכבוד השכינה, כדין העומד במקומו של אביו בפניו

"לא יַעֲמַד בְּמִקְוֵמוֹ הַמִּיחָד לוֹ לַעֲמַד שֶׁם בְּסוּד וְקָנִים עִם תְּבָרִיו, אוּ מְקוֹם הַמִּיחָד לוֹ לְהַתְפַּלֵּל; וְלֹא יֵשֵׁב בְּמִקְוֵמוֹ הַמִּיחָד לוֹ לְהִסָּב בְּבֵיתוֹ" (שלחן ערוך יו"ד סי' רמ סעיף ב) – נראה דדוקא בפניו [של אביו], אי נמי כשיש בני אדם יושבים שם ובא הוא וישב במקום אביו, בכהאי גוונא הוי זילותא, מה שאין כן בלאו הכי נראה דשרי, דאטו המקום קדושה יש בו?! ולא מצינו דין זה [שיש קדושה במקום] אלא בבית המקדש, דהגם דנחרב עדיין בקדושתו, ואפילו התם טעמא הוי משום דעדיין לא זזה שכינה מכותל מערבי (שמות רבה ב, ב), והוי ליה כבפניו, אבל בלאו הכי שרי [להכנס שם בטומאה והוא־הדין לעמוד במקום אביו], דשלא בפניו אין שם פחיתות. ודלא כמו שכתב הט"ז (שם ס"ק ב), דאף בפני עצמו אסור, דאין הכרח לדבריו ז"ל.

'ראשון לציון, קונטרס על שלחן ערוך יורה־דעה סי' ר"מ (הלכות כבוד ומזרא אב ואם), ד"ה ס"ב לא

הקן למורשת הכותל המערבי

אור החיים הקדוש הקים בירושלים בית־מדרש 'כנסת ישראל' לעסוק בתורה ובתפילה מול המקום בו שכנה השכינה, והלומדים נהגו לברך את תומכי בית המדרש מול הכותל המערבי, אשר שם השכינה שורה

לקרוא באזני זרע ברך ד' קריאה של חיבה, קריאה של מצוה רבה, כי קול יצא מלפני ד' בלב כל בחירי המוני עם אלוקי אברהם, נאספו ממזרח וממערב, הללו דרך אניה בלב ים והללו ממדבר הרים, לעלות לעיר סביב לה הרים, להתגולל בעפרה, יִחַנְנוּ ויברכנו לומר ד' לצער הפרידה, אולי יתעשת ד' לנו ונחיה באור החיים... ואצא סובב סביבות הנפוצות, נדחי צאן בעסק התורה באהבת ד' ומורא, ללמוד וללמד לכל בא ולומד, גם לחזר אחרי ילידי עם ד' לאמר להם: בא ברוכי ד'. זו תורה וזו שכרה ועל שכמם תהיה המשרה לרומם דגל התורה, והמה חכמים מחוכמים, על פלגי מי יראת ד' שתולים... באהבה רבה אהבת עולם רצון ד' יחפצו שואלים, ובעד עמוסים מתפללים למול מקום שְׁכָנָה שכינה, לשיב בנים על שולחן אביהם ברינה...

ומעתה אליכם אישים אקרא: מכל הרוצה להיות בכלל הברכה... ליכנס בכלל החברים, המייסדים [בית] מדרש זה, אשר נקרא שמו: מדרש "כנסת ישראל", הן יגיע לו חלק כחלק יחד עם כל החברים ראשונים ואחרונים. וסדר מדרש זה הוא על זה האופן: תלמוד תורה מן הבוקר ועד הערב בחבורה למעלה מעשרה, והמה חכמים מחוכמים, בכתר היראה ואהבה והענוה מוכתרים. גם לשים לילות כימים בעסק התורה ובתחנונים מול שוכן מעונים, בעד כללות עם אמונים, ולברך בייחוד כל החברים בשבתות וימים טובים מול כותל מערבי, אשר שם שכנה שוֹרָה... והיה לאות כתב ידי זה, לקיים כל דברי... חיים אבן עטר.

קול קורא ממוהר"ר חיים אבן עטר לקהילת קודש קסאלי, מגנוזי ירושלים חוברת כה, עמ' 12-13

נר מערבי במנורת המקדש דלק בנס מכוח אור השכינה ששורה בכותל המערבי

אמר הקב"ה (שמות כז, כ): "וְאֵתֶּה תְּצַוֶּה [אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כִּתִּית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד", והמצווה הזאת היא הוכחה ומורה שריית השכינה תדיר במשכן, כמו שדרשו רבותינו ז"ל (שבת כב, ב): נר מערבי הוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל, משום שנר מערבי נותן בה שמן כמידת ה-ו' נרות וכל הנרות דולקים אותן י"ב שעות, דכתיב (שם, כא): "מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר", ונר מערבי היתה כל היום שממנה דולק האחרות, וזהו היה מאור השכינה ששורה בכותל מערבי כידוע ומפורסם, ודי למבין.

'מאור החיים' דרשות לרבינו נר המערבי, תצוה, ד"ה ד"א ואתה'